

JMÉNO ÚČASTNÍKA: _____

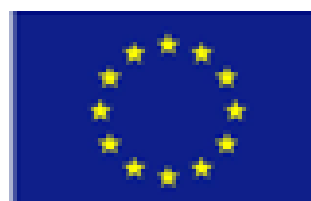
Hledáme klíč k právům dětí

**Zlepšujeme schopnosti odborníků v EU, aby byla
dodržována práva zranitelných dětí**

PRACOVNÍ SEŠIT PRO ÚČASTNÍKY SEMINÁŘE

MODUL 2: ÚVOD DO ROZVOJE DÍTĚTE A KOMUNIKACE DĚTÍ

Na financování tohoto projektu se podílel program Základních
práv a občanství Evropské unie.

Další finance poskytl charitativní trust Allana a Nesty Fergusonových.

coram **clc**
Children's Legal Centre

CSALÁD, GYERMEK, IFJÚSÁG
KIEMELKEDŐEN KÖZHASZNÓ EGYESÜLET
FAMILY CHILD YOUTH ASSOCIATION

coram
Voice
getting young voices heard

 errc
european roma rights centre

 UCC
University College Cork, Ireland
Coláiste na hOllscoile Corcaigh

TYTO MATERIÁLY BYLY VYVINUTY:

coram clc
Children's Legal Centre

Coram Children's Legal Centre, UK

Coram Voice, UK

**coram
Voice**
getting young voices heard

European Roma Rights Centre, Hungary

 errc
european roma rights centre

 UCC
University College Cork, Ireland
Coláiste na hOllscoile Corcaigh

The Child Law Clinic, University
College Cork, Ireland

 CSALÁD, GYERMEK, IFJÚSÁG
KIEMELKEDŐEN KÖZHASZNÓ EGYESÜLET
FAMILY CHILD YOUTH ASSOCIATION

Family Child Youth Association,
Hungary

S podporou:

DALŠÍMI PARTNERY PROJEKTU JSOU:

 INIMÖIGUSTE KESKUS
HUMAN RIGHTS CENTRE
ЦЕНТР ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

FICE Bulgaria

Czech Helsinki Committee,
Czech Republic

FICE
BULGARIA

**SOCIAL EDUCATIONAL
ACTION**
Support Center for
Children and Family

Estonian Centre for Human Rights

Social Education Action, Greece

**ČESKÝ
HELŠINSKÝ
VÝBOR**

L'Albero della Vita Cooperative Sociale, Italy

Empowering Children Foundation, Poland

**L'ALBERO
DELLA VITA**
PROGETTI D'AMORE PER I BAMBINI

**DAJEMY
DZIECIOM
SIĘ**

Children of Slovakia Foundation

NADÁCIA PRE DETI SLOVENSKA
CHILDREN OF SLOVAKIA FOUNDATION

PODĚKOVÁNÍ

Toto školení vytvořila profesorka Carolyn Hamiltonová z organizace Coram International při Coramově centru právní pomoci dětem, Dr. Lynn Bradyová a Jo Woolfová z charitativní organizace Coram Voice, Judit Gellerová a Adam Weiss z Evropského centra pro práva Romů, za přispění Dr. Ursuly Kilkellyové z Child Law Clinic při University College Cork a Dr. Maria Herczogová z maďarské asociace Family Child Youth. Zvláštní dík patří Ruth Barnesové, Awaz Raoofové, Jorun Arndtové a Jen Roestové z Coramova centra právní pomoci dětem i Idu Weijersovi z Univerzity v Utrechtu.

Rovněž děkujeme všem, kdo se na školení podíleli, včetně partnerů projektu Evropské unie „Hledáme klíč k právům dětí: zlepšujeme schopnosti odborníků v EU, aby byla dodržována práva zranitelných dětí.“ Sem patří Nadácie pre deti Slovenska, Estonské centrum pro lidská práva, bulharská organizace FICE, L' Albero della Vita Cooperativa Sociale, nadace Nobody's Children, Social Educational Action a Český helsinský výbor. Dále jsme vděční pořadatelům a účastníkům sezení v rámci pilotního školení, jejichž cenná zpětná vazba se do těchto školicích materiálů promítla.

Tým, který školení vypracoval, by zároveň rád vyjádřil svou vděčnost lidem z programu Care Experienced Champions při charitativní organizace Coram Voice a dětem i mladým lidem z pilotních zemí, kteří při koncipování materiálů přispěli svým hlasem a neocenitelnými komentáři.

Zvláštní dík patří programu Základních práv a občanství Evropské unie. Publikace byla vytvořena s jejich finanční podporou, jako součást projektu *Hledáme klíč k právům dětí: zlepšujeme schopnosti odborníků v EU, aby byla dodržována práva zranitelných dětí*. Autoři jsou rovněž vděční charitativnímu trustu Allana a Nesty Fergusonových za dar, který projektu laskavě věnoval.

Obsah této publikace spadá do výhradní zodpovědnosti Coramova centra právní pomoci dětem a partnerů projektu a nijak neodráží názory Evropské komise.

Nejdůležitější je, aby profesionálové měli v sobě vnitřní pokoj. Jak vnitřní pokoj v sobě nemáte, nedokážete pomoci dětem.“

Účastník skupinové diskuse, Řecko

PRÁVA A PODMÍNKY POUŽÍVÁNÍ MATERIÁLŮ

Tyto materiály se nesmí používat bez toho, aby byla jasně prezentovaná vlastnická a autorská práva, a to že byli vytvořené ve spolupráci s Coram Children's Legal Centre a partnery:

“© Coram Children's Legal Centre.

Vytvořené následujícími organizacemi: Coram Children's Legal Centre a Coram Voice, Velká Británie, European Roma Rights Centre, Maďarsko, the Child Law Clinic at University College Cork, Irsko, FCYA Maďarsko, FICE Bulharsko, Český helsinský výbor, Nadace pro děti Slovenska, Estonian Centre for Human Rights, Fondazione L'Albero della Vita, Taliansko, Empowering Children Foundation, Polsko a Social Educational Action, Řesco jako součást projektu “Respektování dětských práv: Posilování kapacity profesionálů v EU při naplňování práv zranitelných dětí”.

MODUL 2: ÚVOD DO ROZVOJE DÍTĚTE A KOMUNIKACE DĚTÍ

NAVRHOVANÁ DÉLKA TRVÁNÍ: 2 hodiny 15 minut

POŘAD JEDNÁNÍ

- ❖ PREZENTACE A DISKUZE O ROZVOJI DÍTĚTE A KOMUNIKACE DĚTÍ**
 - ❖ PREZENTACE, DISKUZE A CVIČENÍ TÝKAJÍCÍ SE DŮLEŽITÝCH FAKTORŮ ROZVOJE DÍTĚTE A DĚTSKÉ KOMUNIKACE**
 - ❖ PŘÍPADOVÁ STUDIE A CVIČENÍ NA TÉMA ROZVOJOVÝCH, OSOBNOSTNÍCH A SOCIÁLNÍCH FAKTORŮ, KTERÉ MOHOU KOMUNIKACI OVLIVNIT**
-

M2.1 ROZVOJ DÍTĚTE A KOMUNIKACE DĚTÍ:

V tomto modulu jsou představeny základní koncepty související s rozvojem dítěte a jeho dopadem na chování a komunikaci. Modul si klade za cíl zvýšit povědomí o tom, jaký má rozvoj dítěte vliv na komunikaci a co to znamená pro odborníky, kteří s dětmi pracují. Díky nově nabytým znalostem se naučíte lépe ovlivňovat svou interakci s dětmi. Berte na vědomí, že modul se nesnaží sdělovat podrobnosti o různých teoriích nebo přístupech k rozvoji dítěte. I přesto jsou však v oddílu Účastníková čítanka na konci sešitu uvedeny zdroje pro další četbu.

Termín „rozvoj dítěte“ označuje škálu způsobů, jimiž se děti v průběhu dětství mění, a používá se především k označení procesu, jímž si osvojují nové schopnosti, znalosti a vyzrálost.

Je důležité uvědomit si, že porozumění rozvoji dítěte je „hrubý nástroj“, který o dětech poskytuje informace obecné, nikoli konkrétní. Pro odborníky, rodiče a pečovatele je nicméně dobré dozvědět se něco víc o fázích rozvoje dětí (a přibližném věkovém rozpětí těchto fází), aby dětem ve své péči nebo dětem, s nimiž přicházejí do styku, umožnili prožít dobré dětství.

Rozvoj dítěte a práva dětí:

- Rozvoj dítěte je pro práva dětí relevantní, protože se týká vyvíjejících se schopností dítěte i jeho vzrůstající vospělosti. Domnělý nedostatek rozvoje by však nikdy neměl sloužit jako záminka, proč dítěti odepřít jeho práva.
- Rozvoji dítěte může v některých případech uškodit odepření práv. Nedostatek rozvoje tedy může znamenat narušení práv. Je ovšem velice důležité vzít na vědomí, že pokud dítě trpí například opožděným rozvojem, nesmí se tato informace stát prostředkem k diskriminaci dítěte ani jeho rodičů.
- Z hlediska lidských práv existují tři hlavní důvody, proč brát rozvoj dítěte vážně:
 - 1) Každé dítě má právo na rozvoj. Toto právo musí být podporováno a umožňováno státem (a všemi, kdo působí ve státních strukturách), viz článek 6 (2) Úmluvy o právech dítěte OSN: „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují v nejvyšší možné míře zachování života a rozvoj dítěte.“
 - 2) Rozvoj v dětství vede k lepším životním zkušenostem v dospělosti. To z hlediska lidských práv znamená, že pokud je dítě podporováno v rozvoji, otevírá se mu přístup k ostatním právům.
 - 3) Jestliže odborníci porozumí rozvoji dítěte, pomůže jim to pracovat s dětmi výkonněji a efektivněji. To z hlediska lidských práv znamená, že odborník dítě posílí (empowering), a tak mu umožní využít i svá ostatní práva.

Rozvoj dítěte a práva dětí

- Rozvoj dítěte je při komunikaci s dětmi relevantní, protože komunikace souvisí se všemi oblastmi rozvoje, včetně socioemocionálního, tělesného, behaviorálního, kognitivního a jazykového. Týká se i vztahů, identity, sebepéče a zdraví.
- Když odborník, rodič nebo pečovatel porozumí, na jakém stupni rozvoje se dítě nachází, může mu to pomoci komunikovat s tímto konkrétním dítětem způsobem, který je vzhledem k životní fázi dítěte vhodný.

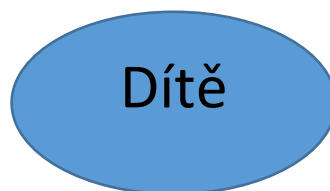
Základní rozvoj dítěte

Sociální	Dítě se učí navazovat kvalitní vztahy.
Tělesný	Dítě roste a dospívá, rozvíjí se u něj koordinace a síla.
Intelektuální	Dítě se učí uvažovat a spojovat činy se slovy.
Komunikační	Dítě se učí mluvit a komunikovat s ostatními.
Kulturní	Dítě si buduje zvyky a přesvědčení.
Emocionální	Dítě se učí porozumět citům i emocím a pojmenovávat je.

Co rozvoj dítěte může zahrnovat v různých fázích:

0-3 roky <ul style="list-style-type: none">- oční kontakt- střídat se a dělit- „žvatlání“ (předřečové zvuky, tj. mama, dada, baba)- jednoduchá slova a věty	3-5 let <ul style="list-style-type: none">- sdělování jednoduchých skutečností a pocitů- jednoduché vyprávění- komunikace malováním, hrami a příběhy- zvýšené porozumění sociálním aspektům řeči
6-12 let <ul style="list-style-type: none">- zvýšená schopnost rozumět si s přáteli i ostatními lidmi- lépe rozvinuté jazykové a komunikační schopnosti- zvýšené kulturní povědomí	13-18 let <ul style="list-style-type: none">- rozvoj silného pocitu individuality- zájem o emocionální nezávislost- vysoce rozvinuté intelektuální schopnosti- zvýšený práh rizika- hormonální změny

Připojte k tomuto diagramu všechny faktory, které by podle vás mohly ovlivnit rozvoj a komunikaci dítěte. Jako počáteční bod použijte bublinu „dítě“ uprostřed stránky.

Jak může porozumění rozvoji dítěte vést k lepší praxi?

- Vypracovávání individualizovaných posudků situace, v níž se konkrétní dítě nachází
- Identifikování potenciálních komunikačních výzev
- Porozumění komunikačním potřebám v závislosti na individuálních znalostech, rozvoji a schopnostech
- Rozvíjení komunikačního plánu pro každé jednotlivé dítě
- Rozpoznání faktorů, které mohou negativně ovlivnit rozvoj dítěte, a tedy předcházení újmě vytrpěné dítětem.
- **Další moje nápady...**

Jak může porozumění rozvoji dítěte vést ke špatné praxi?

- Zacházení se všemi dětmi podle jednoho „mustru“
- Neschopnost vnímat dítě jako jednotlivce
- Posuzování dětí nebo jejich diskriminace na základě toho, zda dospěly do „správného“ stadia rozvoje.
- Rozhodování na základě věku dítěte a toho, „co by mělo dělat“, místo aby byly brány v potaz individuální poměry dítěte.
- Sklon chápat osobnostní rysy nebo chování jako vývojové problémy
- Používání vědomostí o rozvoji jako důvod, proč například diskriminovat chudé rodiny
- **Další moje nápady...**

Jaké rozvojové faktory jsou důležité, když děláme posudek?

- Neřidte se domněnkami.
- Měl/a bych se sám/sama sebe zeptat:
 - Co je pro toto konkrétní dítě či jeho konkrétní okolnosti nejlepší?
 - Jak mohou vývojové a komunikační potřeby tohoto dítěte ovlivnit způsob, jímž s ním komunikuji?
 - Jak mohou vývojové a komunikační potřeby tohoto dítěte ovlivnit mé rozhodnutí?
 - Dokážu na tyto otázky odpovědět, nebo musím hledat pomoc u jiného odborníka?
- Je důležité být přístupný a vnímat, co to které konkrétní, jedinečné dítě říká.
- **Další moje nápady...**

M2.2 DŮLEŽITÉ FAKTORY ROZVOJE DÍTĚTE A KOMUNIKACE DĚTÍ

Tento oddíl modulu se soustředí na několik důležitých faktorů rozvoje dítěte a komunikace dětí, spolu s rizikovými a ochrannými faktory, které se týkají každé z následujících věcí:

- Citová vazba;
- Sebedůvěra;
- Odolnost.

V této části pracovního sešitu najdete krátký soupis základních skutečností o každém klíčovém faktoru. Soupis je doplněn o dodatečné odkazy a zdroje, které se nacházejí na konci pracovního sešitu v modulu Účastníková čítanka.

CITOVÁ VAZBA

- **Definice:**
 - Teorie citových vazeb tvrdí, že vztah mezi dítětem a primárním pečovatelem během prvních 2-3 let života dítěte formuje budoucí vývoj a výsledky.
- **Děti, které mají od raného věku zajištěnou citovou vazbu:**
 - Jsou nezávislejší a jejich sociální i behaviorální rozvoj je lepší. Mají větší sebedůvěru a jsou odolnější.
- **Děti, které nemají od raného věku zajištěnou citovou vazbu:**
 - Nižší sebedůvěra, závislejší na ostatních, izolované od ostatních a odtažité, vyšší míra deprese a úzkosti.
- **Zdroje a další informace:**

Getting attached: Parental attachment and child development, <http://www.brookings.edu/blogs/social-mobility-memos/posts/2015/04/21-attachment-theory-parents-reeves>

Providing a Secure Base, Gillian Schofieldová a Mary Beeková, University of East Anglia, Norwich, VB <http://www.uea.ac.uk/providingasecurebase/resources>

Poznámky k diskuzi: co může zajištěné citové vazbě pomáhat nebo jí bránit?

Příklady:

- + V raných letech konzistentně aspoň jeden primární pečovatel
- Žádný pečovatel (nebo nekonzistentnost v průběhu času)
- + Pečovatel reaguje na potřeby dítěte.
- Pečovatel dítě ignoruje.

SEBEDŮVĚRA

- **Definice:**
 - Důvěra ve vlastní hodnotu a/nebo schopnosti
- **Děti s vysokou sebedůvěrou:**
 - Jsou sebejisté, mají kladný názor na svou hodnotu, reagují dobře na změnu, věří, že si zaslouží lásku a podporu.
 - Další?

- **Nízká sebedůvěra:**
 - Málo sebejistoty, cítí se ošklivé, nemilované a nehodné lásky, nemají rády změnu, cítí se nehodné lásky a podpory, může se jim obtížně komunikovat; riziko vzniku deprese a úzkosti.
 - Další?
- Zdroj a další informace:
 - Nezisková organizace Youngminds (www.youngminds.org.uk)

Poznámky k diskusi: co sebedůvěře pomáhá nebo jí brání?

Příklady:

- + Cítit se milován rodinou a přáteli
- Být podrobován kritice
- + Být cílem povzbuzení a chvály
- Pocit, že se mi nenaslouchá

ODOLNOST

- **Definice:**
 - Schopnost „otřepat se“ z nezdarů
- **Děti, které jsou odolné:**
 - 1) Vystavují se riziku, ale nepodléhají nesnázím.
 - 2) V situacích chronického stresu si vyvinou strategie k jeho zvládnutí.
 - 3) Utrpí-li mimořádné trauma, např. neštěstí, zneužívání či zármutek ze ztráty blízkého, vzpomínají se z něj a prospívají.
 - (Masten et al 1990)
- **Děti, jimž odolnost schází:**
 - Podléhají nesnázím či se z nich nevzpamatují.

○ Zdroj a další informace:

- Organizace Action for Children, studie Resilience in children and young people: <https://www.actionforchildren.org.uk/resources-and-publications/research/resilience-in-children-and-young-people-review/>

Poznámky k diskuzi: co odolnosti napomáhá nebo jí brání?

- + Podpora ze strany dospělých mimo rodinu
- Izolace od komunity
- + Rodinná harmonie
- Disfunkce v rodině
- + Úzké pouto (citová vazba)
- Nedostatek citových vazeb

M2.3 ROZVOJOVÉ, OSOBNOSTNÍ A SOCIÁLNÍ FAKTORY, KTERÉ MOHOU MÍT VLIV NA KOMUNIKACI

Rozvojový, osobnostní nebo sociální faktor							
Kulturní normy	Komunikační handicap	Utrpělo vážné trauma	Malá sebedůvěra	Vysoká sebedůvěra	Vysoká odolnost	Tělesný handicap	Nezajištěná citová vazba

Chování při komunikaci							
Nenavazuje oční kontakt	Křičí a nadává	Sděluje rozporuplné informace	Mlčí	Vtipkuje a směje se, ignoruje vážnost situace	Neposedí	Mimořádně komunikativní	Přímočará, neemocionální komunikace

Jak si to můžeme špatně vyložit?							
Nezájem	Neúcta	Dítě není traumatizované	Lže	Neschopné komunikovat	Dítě nemá co říct	Dítě nebere proces vážně	Dítě je zcela sebejisté a nepotřebuje podpořit

Co se může dítě ve skutečnosti?						
Dítě nemá v proces důvěru/ Dospělý dítě nevybízí, aby mělo v proces důvěru.	Dítě trpí komunikačním handicapem/ dospělý nebere na komunikační handicap dítěte ohledy	Dítě se řídí sociálními normami pro komunikaci s dospělými/ dospělý nebere kulturní normy v potaz	Dítě je vyděšené/ dospělý na tento strach nereaguje vhodným způsobem	Dítě nemá pocit, že je podporováno v tom, aby mluvalo /dospělý nevytvořil dostatečně bezpečné prostředí	Dítě se naučilo vypadat klidně, ale je vysoce traumatizované/ Dospělý může mít příliš velkou radost, že je dítě „spokojené“, než aby se nad jeho chováním zamyslel	Dítě od procesu nic neočekává/ dospělý mu nevysvětlil, co se může stát

Práce ve skupině – sestavení případové studie

- Jméno
- Věk
- Pohlaví
- Zázemí
 - S kým dítě bydlí? Změnila se tato skutečnost? Proč se dítě pohybuje v „justičním prostředí“/ústavu sociální péče/detenčním středisku? Co se v životě tohoto konkrétního dítěte děje?
- Rozvojové, osobnostní a sociální faktory, které mohou mít vliv na komunikaci
 - Trpí dítě rozvojovými problémy, které by mohly ovlivnit způsob, jímž komunikuje? Vyznačuje se dítě nějakým konkrétním chováním týkajícím se komunikace, o němž by odborníci měli vědět?
- Komunikační potřeby
 - Vycházíte-li z výše uvedeného, potřebuje dítě dodatečnou podporu, aby začalo komunikovat? Jsou některé komunikační metody obzvlášť důležité?

Nápady a příklady:

- Dívka obviňuje učitele ze zneužívání.
- Chlapcovi rodiče se rozvádějí.
- Dítě žilo již v několika různých pečovatelských ústavech a nyní ho čeká další přemístění.
- Dítě je uprchlík z pásma konfliktu a je ve střetu se zákonem.
- Dítě trpí handicapem, který má vliv na jeho chápání jazyka, a proto je jen s obtížemi schopné verbální komunikace.

Hlasy mladých lidí:

- Ne všechny děti komunikují snadno nebo stejným způsobem. Některé děti musí komunikovat pomocí obrázků nebo smajlíků.

ÚČASTNÍKOVA ČÍTANKA – DRUHÝ MODUL

Další informace o rozvoji dítěte

Teorie rozvoje

Existuje mnoho odlišných teorií, které se pokoušejí vysvětlit, jak se děti učí a co se na jejich rozvoji podepisuje. Pozorování dětí se věnovaly a stále věnují klíčové osobnosti psychologie a pedagogiky, které rovněž zveřejnily své teorie o tom, co je přirozený rozvoj a jak se na rozvoji může podepsat výchova dítěte. Ve věci, jak přesně probíhá rozvoj dětí v různých oblastech rozvoje, dospěli různí teoretici k různým závěrům. Pokud teorii přijmou lidé, kteří se angažují v péči o děti a vzdělávání dětí, může to změnit zavedenou praxi. Někteří teoretici byli velice vlivní.¹

Druh teorie	Teoretici	Teorie v praxi
Behaviorismus	Ivan Pavlov (1849 – 1936) Burrhus Skinner (1904-1994)	Chování lze změnit stimulem (experiment se psy a zvonkem) Chování lze změnit odměnou nebo trestem. Tím vzniká pozitivní nebo negativní posílení.
Sociální učení	Albert Bandura 1925 -	Chování se lze naučit i napodobováním ostatních (tzv. experiment Bobo z oblasti agrese)
Konstruktivismus	Jean Piaget (1896 – 1980) Lawrence Kohlberg Lev Vygotsky (1896 – 1934) Jerome Bruner 1915 – Margaret Donaldsonová 1926 – Chris Athey	4 logické stupně kognitivního rozvoje a schémat Rovněž 3 stupně morálního rozvoje Dále rozdělené Piagetovy 3 stupně morálního rozvoje. Důležitost jazyka při učení – „zóna nejbližšího vývoje“ (zapojení dospělého, aby bylo podpořeno učení) 3 způsoby uvažování a důležitost kultury při učení Konkrétní a obecné (abstraktní) uvažování Piagetovo rozvinuté dílo o schématech
Psychoanalytické	Sigmund Freud (1856 –	3 stupně osobnostního rozvoje

¹ How Children Learn From Montessori to Vygotsky - educational theories and approaches made easy - Linda Poundová (2005) Step Forward Publishing.

teorie	1939) Erik Erikson (1902 – 1994)	8 stupňů psychosociálního rozvoje
Teorie sociálních vazeb (sociální, emocionální a behaviorální rozvoj)	John Bowlby – (1907 – 1990) Donald Winnicott (1896 – 1971)	Děti potřebují mít citovou vazbu k dospělým, kteří v jejich životě hrají klíčovou roli. Separační úzkost Důležitost interakce mezi matkou a dítětem pro rozvoj dítěte. Jak se deprivace může podepsat na rozvoji. Malé dítě nemůže existovat v izolaci.

ZDROJE K ROZVOJI ŘEČI U DĚTÍ

Máte-li zájem o další informace o rozvoji řeči u dětí, navštivte následující webové stránky, které obsahují bohatou škálu zdrojů.

I CAN (charitativní organizace týkající se komunikace dětí) - <http://www.ican.org.uk/>

Talking Point (charitativní organizace týkající se komunikace dětí) - <http://www.talkingpoint.org.uk/>

Organizace American Speech-Language-Hearing Association - <http://www.asha.org/public/speech/development/Parent-Stim-Activities.htm>

Organizace Royal College of Speech and Language Therapists - <http://www.rcslt.org/docs/free-pub/helpyourchildtotalk.pdf>

ZDROJE A INFORMACE O ROZVOJI DĚTÍ

Young Minds (charitativní organizace týkající se duševního zdraví a pohody mladých lidí) - <http://www.youngminds.org.uk>

Five to Thrive (webová stránka se zdroji k neurovědě a pozitivnímu rodičovství) - <http://www.fivetothrive.org.uk/>